

INTERLINGVÁLNE FAKTORY PRI PRECHÝĽOVANÍ CUDZOJAZYČNÝCH ŽENSKÝCH PRIEZVISK V SLOVENČINE¹. ČASŤ II.

Jana Wachtarczyková – Radovan Garabík

*Jazykovedný ústav E. Štúra SAV, Panská 26, 811 01 Bratislava 1
e-mail: jankaw@juls.savba.sk – garabik@kassiopeia.juls.savba.sk*

WACHTARCZYKOVÁ, J. – GARABÍK, R.: Interlingual Factors in Formation of non-Slovak Female Anthroponyms in Slovak. Part II. *Slovak Speech*, 2016, vol. 81, no. 5-6, p. 335-347.

Abstract: This article is the second (and last) part of the study describing problems encountered in the usage of non-Slovak anthroponyms in the contemporary Slovak language. In the interlingual context we evaluate current tendencies of these onymic units in texts, especially the degree and forms of the transformation of non-Slovak female names according to the traditional anthropomodel of Slovak female surnames. The fundamental question is the adaptation of foreign female anthroponyms, especially the feminization of surnames – an explicit indication of female gender of the person via the *-ová* suffix, added to foreign surnames, but also other related modifications (e.g. inverse word order of Asian names) when appearing in Slovak texts.

The analysis has been carried out using the Aranea family of web corpora. This part describes the adaptation and feminization of Hispanic, Hungarian and Polish female anthroponyms in the Slovak language. We detected trends towards simplification of Hispanic multi-surname anthroponyms into single-surname forms and tendencies of domestication and regularization of feminine forms of Polish surnames conforming to adjective paradigms.

Key words: non-Slovak female anthroponyms, anthroposuffix *-ová*, interlingual factor, surname feminization, Aranea corpora

V predchádzajúcej časti rovnomeného príspevku sme sledovali pôsobenie interlingválnych faktorov na preberanie a adaptáciu cudzích ženských antroponým do slovenčiny na príklade islandských, litovských, čínskych a indonézskych mien. Touto časťou doplníme (avšak nekompletizujeme) mozaiku o hispánske, maďarské a poľské ženské mená. Aj v týchto prípadoch sa opierame o frekvencie z webových korpusov Aranea a interpretujeme korpusové dáta. V závere príspevku sumarizujeme zistenia, uvádzame perspektívne tendencie ďalšieho vývoja v oblasti adaptácie cudzojazyčných ženských mien v slovenčine a formulujeme odporúčania pre jazykovú prax.

4.5. Interlingválny faktor v kontexte hispánskych mien

Pre hispánske jazyky je typická existencia viacčlennej antroponymickej sústavy. V krajinách Latinskej Ameriky, na Pyrenejskom polostrove a na Filipínach

¹ Článok bol vypracovaný v rámci riešenia projektu Vega 2/0182/15 *Jazyková norma a jej kodifikácia*.

je bežné, že ľudia okrem rodného mena majú dva funkčné členy priezviska. Pri pomenovaní osôb sa môže uplatniť aj dvojčlenný model rodné meno (nombre de pila) + dedičné meno (nombre de apellido), napr. *Mario Sáenz* (Skroznikova, 1986, s. 138), ale typickejšie sú viacčlené modely. Trojčlenný antroponymický model môže byť vo variante 2 rodné mená a 1 dedičné (*Juan Romulo Fernández*) alebo 1 rodné meno a 2 dedičné mená, pričom prvý člen dvojčlenného priezviska sa dedí po otcovi, druhým členom je prvé priezvisko matky. Napríklad plné meno známej čilskej spisovateľky je *Isabel Allende Llona*: *Isabel* je rodné meno, *Allende* a *Llona* sú jej dve priezviská. Jej matka sa volala *Francisca Llona Barros*, jej otec *Tomás Allende*. Zjednodušená forma jej mena (pod ktorou je známa vo svete) je *Isabel Allende*.

Tab. č. 1: Podoba a frekvencie španielskeho ženského mena I. v slovanských korpusoch

Podoby mena <i>Allende</i> (<i>Isabel, Llona</i>)	Araneum Slovacum Maius	Araneum Bohemicum Maius	Araneum Polonicum Maius
<i>Allende</i>	19	17	34
<i>Allendeová</i>	24	2	0
<i>Allendová</i>	2	4	0

Najvyšší výskyt v slovenskom korpuse má prechýlená podoba priezviska *Allendeová* (v spojeniach *Isabel Allendeová*, *I. Allendeová* alebo iba *Allendeová*, raz dokonca aj *Isabelle Allendeová*), pričom počet neprechýlených podôb *Allende* je len o niečo nižší). Plné (3-členné) meno čilskej spisovateľky sa v korpuse nevyskytuje, čo predpokladá, že objektom prechýľovania bolo jej zjednodušené meno. V tomto prípade môžeme výsledok prechýľovania považovať za adekvátny z hľadiska pripájania prechýľovacej prípony *-ová* k priezvisku, konkrétne k otcovskému menu *Allende*. Z hľadiska zachovania identifikačnej funkcie *propria* a v záujme určenia tvaru v nominatíve je vhodnejšie prechýlenie *Allendeová* než *Allendová*. Aj tu platí, že slovenčina si vie poradiť i s neprechýlenými tvarmi ženských antropónym. Vidieť to na inom príklade, na mene herečky a modelky *Penélope Cruz Sánchez*, známej ako *Penélope Cruz* (v záujme reprodukovateľnosti uvádzame výskyty priezviska spolu s rodným menom).

Tab. č. 2: Podoba a frekvencie španielskeho ženského mena II. v slovanských korpusoch

Podoby mena <i>Cruz</i> (<i>Penélope Sánchez</i>)	Araneum Slovacum Maius	Araneum Bohemicum Maius	Araneum Polonicum Maius
<i>Cruz</i>	456	239	228
<i>Cruzová</i>	75	54	0
<i>Cruze(!)²</i>	0	0	2

² Predpokladáme, že ide o preklep.

Tu sú už preferencie používania neprechýlenej podoby mena (*Cruz*) zreteľnejšie, a to v slovenskom aj českom korpuse. Výsledky zo slovenského korpusu vyjadrujú silnú tendenciu uplatňovať neprechýlenú podobu mena. Vzájomné odlišnosti medzi týmito dvomi príkladmi môžu byť prejavom rozdielneho vnímania onymických objektov u používateľov jazyka, ktoré je zrejme generačne a situačne podmienené. Onymická situácia pri týchto dvoch menách je odlišná a spôsob ich uvádzania ovplyvňujú extralingválne faktory ako „timing“ výskytu daného mena v jazyku (minulé storočie vz. súčasnosť), popularita onymického objektu (spisovateľka vz. herečka), jazykovo-komunikačné zvyklosti mladšej generácie používateľov jazyka, vplyv globalizácie (anglickej mediácie „celebritných“ antroponým) atď. Kým meno čilskej spisovateľky je príkladom nižšej distribúcie a vyššej rozkolísanosti pri jeho uvádzaní v slovenčine, tak meno španielskej herečky vykazuje vyššiu frekvenciu a výraznejšie preferencie neprechýlenej formy mena v prostredí slovenského jazyka.

Zo všeobecnej tendencie redukovať viacčlenné hispánske mená na dvojčlenné a ponechať len dedičné (otcovské) priezvisko v osobnom mene sa už stalo pravidlo. Uvádza ho napr. už M. Knappová (1982) v súvislosti s matričnou praxou bývalého Československa, s praktickým používaním týchto mien ženami, ktoré ich získali sobášom. Ak si napríklad Češka alebo Slovenka v Československu vzala *Braulia Moralesa Morejona*, bola *Moralesová* a ich deti tiež nosili príslušný rodový variant mena *Morales*.³

Aj najnovšie *Pravidlá slovenského pravopisu* (2013) akoby ráтали s tým, že ich používateľ (nematrikár) dokáže rozlíšiť, ktoré z dvoch priezvisk je dedičné a ktoré môže zanedbať. Pravidlá neupravujú prechýľovanie viacčlenných ženských mien, takže používateľ slovenčiny je postavený pred množstvo teoretických kombinácií ohýbania antroponyma:

- Ohýbanie všetkých členov antroponyma, napr. *María Valverde Rodríguez* (podobne ako v modeli *Márie Rázusovej-Martákovéj – Marie Valverdeovej Rodríguezovej*).
- Ohýbanie rodného mena a druhého člena priezviska: *Isabel Allende Llonoová* (model *Marie Curie-Sklodowska*), *Marie Valverde Rodríguezovej*.
- Ohýbania iba prvého člena priezviska: *Isabel Allendeová Llona*, *María Valverdeová Rodríguez*.
- Ohýbania len jedného – otcovského priezviska: *Isabel Allendeová*, *María Valverdeová*, *Penélope Cruzová*. Táto možnosť sa dá chápať ako pokračovanie spomínanej matričnej praxe a je akceptovateľná za predpokladu, že sa správne identifikuje otcovské priezvisko.

³ Viedlo to aj ku komickým prípadom – ich syn dostal na matrike v príslušnej hispanskojazyčnej krajine dve priezviská, ako je zvykom, jedno otcovo a jedno matkine, t. j. *Martín Morales Moralesova*. Pri získaní československého občianstva mu slovenský matrikár ponechal ako priezvisko iba posledný člen mena. Chlapec sa potom volal *Martín Moralesová*. (vzhľadom na ochranu osobných údajov sme v tomto prípade zamenili skutočné meno vymysleným).

- Ohýbanie len jedného člena antroponyma – rodného mena: *Mariou Valverde Rodríguez, Josefy Martín García*.
- Neohýbanie žiadneho člena antroponyma (ak je aj rodné meno považované za nesklonné), napr. *Soledad, Raquel, Araceli* atď. (porov. Bojničanová – Alvarado, 2008, s. 151).

Okrem situácií, v ktorých je onymický objekt jednoznačne identifikovateľný vďaka svojej popularite (*P. Cruz, I. Allende*) aj prostredníctvom 2-členného modelu, v komunikačnej praxi sa vyskytujú aj situácie, ktoré vyžadujú presnosť a uvádzanie všetkých funkčných členov antroponyma. Vtedy nie je vhodné zanedbať žiadny člen, ani redukovať diakritické znamienka či predikáty ako *de la, de las, de los, del* (*Rosa Arciniega de la Torre*) alebo spojky. Napríklad v odbornom diskurze je pri bibliografických odkazoch nevyhnutné uvádzať plné priezvisko, napr. *Martín García* alebo *Carratalá Teruel*. Bibliografický odkaz v texte by bol napr. *Carratalá Teruel*, 2006, s. 69. Vďaka redakčnému úzu väčšiny slovakistických časopisov, ktoré v súpise literatúry vyžadujú uvádzať aj rodné meno autora, je väčšinou možné určiť jeho rod, napr. MARTÍN GARCÍA, Josefa, OTAOLA OLANO, Concepción (Sliachanová, 2010, s. 339) a prispôbiť tomu štylizáciu. Pri tomto type mena v spomínanom kontexte je vhodné ohýbať len rodné meno (napr. od *Rosy Arciniega de la Torre*, s *Josefou Martín García* atď.). Naopak, nie je vhodné pridávať antroposufixu *-ová* k žiadnemu členu priezviska. Dôležitú informáciu o rode onymického objektu je možné slovenskému čitateľovi podať prostredníctvom skloňovania ženského rodného mena v texte, v prípade nesklonných rodných mien (*Concepción*) prostredníctvom širšieho kontextu.

Pri hispánskych menách nie sú zriedkavé ani 4-členné onymické formy, ktoré okrem rodných a dedičných funkčných členov obsahujú aj predikáty (prídomky). Tie môžu rozvíjať dedičnú líniu (otcovskú aj materskú, napr. *Teodoro Caballero y Martínez del Campo*) alebo odkazovať na pôvod a lokálne väzby označovanej osoby, napr. *Antonio Espinosa de los Monteros* (porov. Skroznikova, 1986, s. 139) alebo *Luis de Carvajal y de la Cueva*^[1]

Osobitným prípadom sú hispánske a historické či šľachtické mená. Takéto onymické jednotky obsahujú aj niekoľkonásobné indikácie miesta pôvodu rodu uvádzané časticou *de* a oddelené spojkou *y*, ako napríklad v mene španielskej infantky *Cristina Federica Victoria Antonia de la Santísima Trinidad de Borbón y de Grecia* (priezvisko boldom).

Pri uvádzaní hispánskych mien v slovenských textoch treba vždy zohľadniť aj účel komunikácie, typ diskurzu a potenciálneho adresáta daného komunikátu. V odbornej a úradnej komunikácii sa vyžaduje presnosť, tzn. čo najúplnejšie uvádzanie a čo najmenej zásahov do autentického mena, kým v neformálnej interakcii, napr. v neformálnej praxi je možné pripustiť aj redukciu viacčlenného antroponyma na

dvojčlenné (*Isabel Allende*), pridávanie antropoformantu *-ová* k jednému členu priezviska (*Penélope Cruzová*) a ohýbanie všetkých funkčných členov antroponyma (*Marie Valverdeovej Rodríguezovej*). Hoci webová jazyková poradňa odporúča dôsledne skloňovať všetky zložky polyonymických mien^[2], takúto možnosť demonštruje len na mužských, veľmi známych a v slovenčine ustálených menách (*Federico García Lorca*, *Lope de Vega*). Problémy však spôsobuje uvádzanie ženských polyonymických mien a ich skloňovanie, o pridávaní antropoformantu *-ová* nehovoriac.

Nedá sa povedať, že by hlavný interlingválny faktor, ktorý tvorí špecifikum hispánskych mien – viacmenná antroponymická sústava – prestal v pôsobiť a že by jeho vplyv bol v prostredí slovenského jazyka utlmený vďaka spoločenskej konvencii v matričnej praxi. Redukcia hispánskeho priezviska na dvojčlenné so zachovaním otcovského priezviska uľahčila adaptáciu cudzincov a ich rodinných príslušníkov v slovenskom a českom prostredí. Podobné zjednodušenie uľahčuje uvádzanie hispánskych mien aj v tlači a verejnom diskurze, týka sa však najmä historicky známych osobností a súčasných celebrit. V prvotnom kontakte s neznámym viacčlenným hispánskym menom však používateľ nemusí vedieť správne identifikovať jednotlivé zložky antroponyma, adekvátne ich skloňovať a používať. V takých prípadoch je lepšie pridržovať sa originálneho zápisu mena (napr. *Josefa García Martín*, *Juana Lopez y Perez*), uvádzať všetky zložky mena, skloňovať len rodné meno a nevytvárať hypotetické varianty typu *Juana Lopezová a Perezová*, *Josefa García Martínová* atď.

4.6. Interlingválny faktor v kontexte maďarských mien

Podobne ako v čínštine aj v maďarčine sa antroponymá uvádzajú v inverznom menoslede – na prvom mieste je priezvisko, na druhom rodné meno. Avšak na rozdiel od čínštiny sú maďarské mená v našom geopolitickom priestore frekventovanejšie a zrozumiteľnejšie, preto aj keď podstata interlingválneho faktora je rovnaká (inverzný menosled), kontext vnímania a uvádzania maďarských mien v slovenčine je iný. Ide nielen o ľahšiu dekodovateľnosť formálnej štruktúry týchto antroponym (porov. Ološtiak, 2001, s. 303), ale aj o jazykovo-politické súvislosti používania maďarských mien na Slovensku. Tieto súvislosti vytvárajú špecifickú kontaktnú onymickú situáciu, stret onymických hodnôt nepríbuzných jazykov v živej sociálnej interakcii osôb slovenskej a maďarskej národnosti (porov. Blanár, 1997).

Na rozdiel od čínskych mien je pre nás rozlišovanie maďarského krstného mena a priezviska jednoduchšie. V maďarčine sa ženské priezviská neprechyľujú, ale po sobáši má žena možnosť prevziať manželovo meno aj s maritonymickou príponou *-né*, ktorá vyjadruje status vydatej ženy (podobne ako pri litovských menách). Forma priezviska slobodných žien je zhodná s formou otcovho priezviska. Za prechyľovanie maďarských ženských priezvisk v českom a slovenskom jazyku sa pri-

hovára už J. Kuchař (1956, s. 303) a za správne považuje pridávanie prechýľovacej prípony *-ová* priamo k tvaru mužského priezviska, napr. *Matay – Matayová*, nie *Matayné-ová*, *Nagy – Nagyová*, nie *Nagynéová*. Inou zvláštnosťou maďarských antroponým je, že príponu *-né* si vydaté ženy môžu pridávať aj ku krstnému menu svojho manžela, napr. *Lajosné Ildikó*. Pri použití príkladu mena *Petőfi Sándor* (Sándor je krstné meno) v hypotetickej situácii, ak by si bral ženu menom *Szendrey Júlia*, nevesta má niekoľko možností na uvádzanie svojho mena (porov. aj Bauko, 2016, s. 85):

- prijme priezvisko manžela, nechá si svoje krstné meno a bude sa volať *Petőfi Júlia*.
- ponechá si svoje pôvodné meno *Szendrey Júlia*.
- pripojí k priezvisku a menu manžela maritonymickú príponu *-né*, pridá k nemu svoje priezvisko a meno a bude sa volať *Petőfi Sándorné Szendrey Júlia*.
- pripojí k priezvisku manžela príponu vyjadrujúcu manželstvo *-né*, pridá k nemu svoje priezvisko a meno, a bude sa volať *Petőfiné Szendrey Júlia*.
- vzdá sa úplne svojho mena (prijme manželovi priezvisko a aj krstné meno so ženskou príponou) a bude sa volať *Petőfi Sándorné*.
- manželia vytvoria nové – spoločné priezvisko, ktoré používajú obidvaja *Petőfi-Szendrey (Petőfi-Szendrey Júlia a Petőfi-Szendrey Sándor)*.

Niektoré z uvedených možnosti sú viacmenej hypotetické a používanie ženských osobných mien s maritonymickou príponou *-né* v úradnom styku sa vzťahuje len na občianky Maďarska. Na Slovensku sa tieto propriálne formy používajú zriedkavo a len v neúradnej komunikácii (Bauko, 2016, s. 85). Historicko-spoločenské pozadie výberu určitej formy ženského priezviska vydatých Maďariiek osvetľuje napr. L. Satinská (2015, s. 107). S týmto pozadím súvisí akt sebaidentifikácie, ktorý považujeme za extralingválny faktor, hoci je jazykovo manifestovaný. Ako ukázal aj výskum možnosti rodovo vyváženého jazyka (viac Cviková – Juráňová, 2015), maďarčina môže práve absenciu gramatického rodu (indikátorov feminity) využívať ako výhodu a používaním rodovo neidentifikovateľných priezvisk vyhovieť potrebám predovšetkým mladej generácie Maďariiek na zachovanie vlastnej (dievčenskej) a zároveň sociálne bezpríznačovej identity (potrebe propriálne nevyjadrovať rodinný stav). Podľa novších výskumov (Fercsik, 2007, cit. in Satinská, 2015, s. 107) postupne narastá počet žien (najmä s vysokoškolským vzdelaním), ktoré sa ani po vydaji nevzdávajú dievčenského priezviska (typ *Petőfi-Szendrey Júlia*, *Szendrey Júlia*).

Iné je, ak sú maďarské ženské priezviská predmetom referencie, odkazovania v slovenskom jazykovom prostredí, ktoré vyžaduje indikáciu feminity prechýľovacou príponou. Vtedy sa uplatňujú pravidlá prechýľovania, a to najmä v priestore tesnej jazykovo-kultúrnej interakcie, teda v situácii Maďariiek žijúcich na Slovensku. Občania

maďarskej národnosti sa tejto potrebe prispôsobujú tak, že používajú dve podoby svojho mena – poslovenčenú a prechýlenú formu v oficiálnom styku (napr. *Zlatica Ďuračová*) a originálnu maďarskú formu v neformálnom kontakte (*Gyuracs Aranka*) (podľa Satinská, s. 105). Na negatívny psychologický efekt takejto dvojcestnej a dvojjazyčnej personálnej identifikácie upozorňuje J. Bauko, podľa ktorého obojmennosť (kétnevűség), prispieva k zvyšovaniu variability tvarov proprií a k rozkolísanosti osobnej identity Maďarov na Slovensku (Bauko, 2013. cit. in Satinská, 2015, s. 105). Otázka uvádzania a používania ženských mien Maďariiek na Slovensku je len jednou zložkou komplexnej jazykovo-legislatívnej problematiky viacjazyčnosti⁴.

Výsledky výskumov potvrdzujú, že voľba niektorej z možností je podmienená jazykovo-situačným kontextom (Molnár Satinská, 2016, s. 90), ktorý môžeme považovať za sféru pôsobenia interlingválnych faktorov. Pre potreby českého a slovenského pravopisu sa zaužívala konvencia pridávať prechýľovaciu príponu *-ová* k tvaru mužského priezviska (*Petőfiová, Nagyvová*). Bolo by nezmyselné vytvárať prechýlené podoby ženských mien odvodených od krstného mena manžela (*Šándorné, Lajosné*). Všeobecne sa maďarské mená žien s maritonymickou príponou *-né* v slovenskej tlači uvádzajú neprechýlené, s rozkolísaným poradím mena a priezviska (*Istvánné Szöllösi, ale aj Istvánné Szöllösi, Domján Istvánné, Madaras Sándorné* atď.).

Tab. č. 3: Podoba a frekvencie maďarského ženského mena v slovanských korpusoch

Podoby mena <i>Polgár (Judít)</i>	Araneum Slovacum Maius	Araneum Bohemicum Maius	Araneum Polonicum Maius
<i>Polgár</i>	3	0	1
<i>Polgar</i>	3	4	42
<i>Polgárová</i>	13	22	0
<i>Polgarová</i>	0	2	0
<i>Polgár(ová)</i> ⁵	0	3	0

Počet výsledkov je príliš nízky na usudzovanie o určitej tendencii, ale vidieť približne rovnakú distribúciu prechýlených aj neprechýlených tvarov mena známej maďarskej šachovej veľmajsterky v slovenských a českých textoch. Výskyt tvaru *Polgar* v poľskom korpuse naznačuje, že adaptačné mechanizmy poľštiny redukujú vokalicú kvantitu v mene, čo zapríčiňuje jeho zápis bez diakritiky. Prechýlené tvary so zachovanou diakritikou odrážajú interlingválnu blízkosť českého a slovenského jazyka vo vzťahu k maďarskému. Po zohľadnení interlingválnych faktorov v kontexte maďar-

⁴ Kým v Maďarsku je možné, aby dvojité priezvisko používali obaja manželia (napr. *Sándor Petőfi-Szendrey*) a následne aj deti, na Slovensku to možné nie je. Podľa zákona o matrikách môže mať dvojité priezvisko len jeden z manželov, partner a deti už nie.

⁵ Všetky výskyty v českom korpuse pochádzajú z jedného blogu zameraného na šachovú problematiku. Je možné, že autori boli upozornení a žiadani, aby priezvisko prechýľovali, a takýmto spôsobom svoj vnútorný konflikt medzi potrebou uvádzania pôvodného antroponyma a prechýlenej podoby vyriešili.

ských mien by sme považovali za najpriateľnejšie, aby sa na maďarské mená v akte sebaidentifikácie nevzťahovali normatívne jazykové pravidlá. Používateľky maďarských mien po vydaji majú právo vybrať si niektorý z uvedených variantov svojho mena (Bauko, 2013), teda právo na vlastnú onymickú identitu.

Ako perspektívny a rodovo bezpríznačkový sa ukazuje variant antroponyma, kde sa spájajú priezviská oboch manželov, typ *Júlia Petőfi-Szendrey*, alebo *Lucia Molnár Satinská*. Tento spôsob uvádzania korešponduje s uvádzaním viacčlenných hispánskych ženských antropónym, pri ktorých je indikátorom feminity rodné meno (porov. tu s. 338). Avšak zohľadnením interlingválneho faktora, ak meno funguje v slovenskom prostredí a texte, tak v záujme porozumenia a dorozumievania je možné vyhovieť aj slovenským percipientom: mená uvádzať v poradí rodné meno + priezvisko (*Ildikó Mátya*) a ženské priezviské prechýľovať príponou *-ová/-á* (*Julia Sendreyová*, *Julia Petőfi-Sendreyová*), alebo aj *-á* (*Reviczky*, *Reviczká*). Domnievame sa, že v prípade rizika neadekvátnej adaptácie je však vhodnejšie ponechať maďarské priezviská neprechýlené (*Holecskó Orsolya Holecská* alebo *Holecsková* alebo *Holecskóová*?) a v texte prispôbiť len poradie mien, napr. „Vo filme *Mancs* si zahrála *Orsolya Holecskó*.“

4.7. Interlingválny faktor v kontexte poľských mien

V prípade poľských ženských priezvisk sa prejavujú podobné otázky ako pri litovských menách, keď prechýľovacie prípony môžu vyjadrovať rodinný status nositeľky. V dávnejšej histórii poľština odrážala kultúrno-spoločenské zvyklosti, podľa ktorých si Poľky mohli priezvisko meniť v závislosti od svojho rodinného stavu, ktorý sa indikoval typickými príponami. V minulosti sa hojne využívali sufixálne priezviská, tzv. nazwiska przyrostkowe. Na pomenovanie žien a dcér slúžili prípony *-ka* (*Nowak* → *Nowaczka*), *-owa* (*Cholewa* → *Cholewowa*) *-ina* (*Cholewina*), *-ula* (*Sikora* → *Sikorula*), *-ocha* (*Zawistowski* → *Zawistocha*) *-ania* (*Stach* → *Stachania*) a iné (podľa Walkowiak, 2016, s. 30). Postupom času došlo k výraznej redukcii takejto variantnosti prípon a ustálili sa sufixy *-owa*, *-ina*, *-yna* (*Grybosiowa*, *Puzynina*, *Łuszczyna*) na vyjadrenie statusu vydatých žien a patronymické sufixy *-ówna*, *-anka* (*Ordonówna*, *Skarganka*) v priezviskách slobodných dievčat.

Zákony v povojnovom Poľsku vyžadovali, aby ženy po vydaji prevzali priezvisko manžela a aby v oficiálnom styku používali svoje priezvisko v nominatíve a bez maritonymických či patronymických sufixov (porov. Walkowiak, 2016). Vtedy aj významná autorita poľskej jazykovedy Witold Doroszewski pripustil, že „spoločenské podmienky sa natoľko zmenili, že nie je žiadny dôvod žiadať od žien, aby forma ich priezviska signalizovala závislosť od muža a aby museli verejne preukazovať svoj rodinný stav“ (Doroszewski cit. in Walkowiak, 2016, s. 32). Preto dnes onymickú situáciu v oblasti ženských priezvisk v Poľsku charakterizuje všeobecný ústup prechy-

Povaciích prípon. Sufixácia v ženských priezviskách patrí minulosti, pričom priezviská žien a dcér stratili svoju flektívnosť už po 2. sv. vojne (Grybosiova, cit. podľa Walkowiak, 2016, s. 33). Za neutrálne sa považuje nesklonné používanie priezvisk v mužskej forme, napr. *Beata Tyszkiewicz*, *Beata Szydło*, *Ewa Kopacz*, *Karolina Wajda*, dokonca vyskytujú sa aj adjektívne priezviská v mužskej forme (*Ewa Potocki*, *Barbara Kowalski*). J. Walkowiak uvádza, že pod tlakom káuz s menami *Monika Lewinsky* či *Wanda Rapaczyńska* sa poľská verejná mienka zmierila dokonca aj s neohýbaním adjektívnych priezvisk.

Naopak, v poľštine je dnes príznakové používanie prechýlených mien, ktoré často už nesignalizujú rodinný stav nositeľky, ale sú len dekoratívnym prvkom motivovaným snahou odlišiť sa, napr. v menách umelkýň a spisovateľiek (*Zośka Papużanka*, *Krzyszyna Czubówna*, *Hanka Ordonówna*). Tradičné prechýľovacie sufixy ženských priezvisk sa častejšie vyskytujú aj v akademických (najmä polonistických) kruhoch, napr. *Jadwiga Puzynina*, *Aleksandra Cieślikowa*, *Teresa Skubalanka*. Po vstupe do EÚ sa v Poľsku ženám otvorili možnosti výberu ľubovoľnej formy svojho priezviska (mužskej bezsufixálnej alebo sufixálnej) a Rada Języka Polskiego ako najvyššia jazykovedná autorita v krajine k tejto otázke vydala stanovisko, v ktorom naznačuje rozličné derivačné možnosti a negatívne vymedzuje len niektoré typy viaczložkových priezvisk.

Poľská spoločnosť je príkladom otvoreného spoločenstva akceptujúceho nové vývinové trendy a potreby svojich členov a zároveň zachovávajúceho tradície vrátane jazykových, v tom aj nominačných aktov v procese sebaidentifikácie žien. Do zákonov a odporúčaní v oblasti používania antroponým prijatých po vstupe do EÚ sa premieťa nový geopolitický kontext a rešpekt k slobodnej voľbe osobného mena. Poľský jazyk je zároveň priestorom, kde sa práve v dôsledku neprechýľovania prejavuje oslabenie flexie. Ale fakt, že používanie mužských (neprechýlených) foriem sa považuje za neutrálny spôsob identifikácie žien, je zároveň dôkazom toho, že takýto spôsob označovania osôb ženského rodu je aj v prostredí flektívneho jazyka možný a že dobre funguje.

Tab. č. 4: Podoba a frekvencie pôvodom poľského ženského mena v slovanských korpusoch

Podoby mena <i>Lewinsky (Monika)</i>	Araneum Slovacum Maius	Araneum Bohemicum Maius	Araneum Polonicum Maius
<i>Lewinská</i>	105	107	0
<i>Lewinska</i>	6	1	0
<i>Lewinsky</i>	7	12	38
<i>Lewinski</i>	2	2	0
<i>Levinská</i>	3	9	0
<i>Levinsky</i>	1	0	6
<i>Levinska</i>	1	0	0
<i>Lewiński</i>	0	0	1

Výsledky z poľského korpusu potvrdili, že sledované meno sa takmer výlučne objavuje v pôvodnom zápise v mužskej forme (*Lewinsky*). Takmer zhodné výsledky v slovenskom a českom korpuse vyjadrujú jasnú dominanciu písania prechýlených tvarov s rozličnými kombináciami grafematickej adaptácie. Tento príklad je jediným adjektívnym antroponymom medzi sledovanými cudzími menami a naznačuje, že v slovenskom a českom kontexte zatiaľ nie je prijateľné používanie neprechýlenej formy adjektívneho ženského antroponyma ani v prípade, ak je jeho zdroj z anglojazyčného prostredia. Predpokladáme, že je to vďaka bezproblémovej flexii adjektívnych proprií a absenciou dlhého a špecifického vývoja antropomodelov pre pomenúvanie žien, aký prebehol v poľštine. Napriek tomu by sme sa prihovárali za zachovávanie pôvodnej (poľskej) podoby vlastných mien pri ich uvádzaní (najmä v priamych pádoch) v slovenskom jazykovom priestore. Na indikáciu rodu označovaných osôb môžu slúžiť rodné mená a vetný kontext. Tento spôsob uvádzania poľských antroponym korešponduje s našimi odporúčaniami pri uvádzaní iných cudzojazyčných priezvisk v slovenských textoch (porov. 4.1.,4.2.,4.3.,4.4, Wachtarczyková – Garabík, 2016). Ako prijateľné vnímame následné prechýľovanie poľských mien slovenskými formantmi *-ová/-á*, keď už bola uvedená originálna podoba mena a pociťuje sa potreba skloňovania, napr. „Máte pocit, že oponenti *Szydłowej* hovoria pravdu?“ alebo vyjadrenie vzájomných vzťahov napr. „Protí *Kopaczowej* sa postaví *Szydłová*.“

5. ZÁVER

Na príklade niektorých typov antroponym z viac alebo menej vzdialených jazykov a kultúr sme sa pokúsili naznačiť pozadie ich fungovania v autentickom prostredí a možnosti ich používania v slovenčine ako preberajúcom jazyku. Práve na príklade proprií je evidentné, že jazykový materiál nesie aj sociokultúrnu informáciu a predovšetkým jedinečnú – exkluzívnu referenciu viažucu sa na individuum. Sú to všeobecne známe fakty, ale pri pohľade na spôsob, akým sa tieto sociolingvistické entity vnášajú do cieľového jazyka, často vidieť mechanické a násilné formovanie cudzojazyčného antroponymického materiálu podľa modelov, platných pre slovenský jazyk a jeho štruktúru osobných ženských mien. Pri takejto remodelácii vznikajú tvary mien, ktoré sa natoľko líšia od originálu, že sa ich identifikačná a referenčná funkcia oslabuje. Týka sa to predovšetkým aplikácie dodatočnej jazykovej matérie do existujúcej matérie ženských priezvisk v podobe prechýľovacej prípony *-ová*. Nespochybňujeme túto prirodzenú vlastnosť slovenčiny vo vzťahu k domácim či zdomácneným propriám, ale je otázka, či vo vzťahu k cudzojazyčným antroponymám je to vždy nevyhnutné a do akej miery. Zistenia z korpusov Aranea odrážajú jazykovú prax v uvádzaní proprií v komparatívnom a kvantitatívnom aspekte, naznačujú širší kontext a kauzálnno-dôsledkové súvislosti ich uvádzania.

Pri interpretáciách výsledkov sme sa snažili zohľadniť interlingválne faktory, ktoré stoja v pozadí procesu preberania cudzích antroponým do slovenčiny. Jazyk ako súčasť kultúry má asubstančnú a temporálnu povahu, takže sa vyvíja a mení paralelne s tým, ako sa menia a vyvíjajú jeho používatelia. Už dávnejšie sa „posúvajú rámce stretov odovzdávania a aktívneho privlastňovania sociokultúrnych obsahov z lokálnej podoby na globálnu“ (Tokárová, 2006, s. 493), preskupujú sa dominanty v týchto rámcoch – v rámci interkultúrneho kontaktu, aj v rámci verbálneho správania ľudí v týchto situáciách. Jazykovú realitu dominantne rámcujú médiá a podieľajú sa na spomínanom privlastňovaní si sociokultúrnych obsahov. V prípade antroponým cudzieho pôvodu je predmetom „privlastňovania“ aj samotný človek a jeho identita, preto z tohto pohľadu by bolo vhodné rešpektovať aj jeho osobnú jazykovú identitu – autentickú formu jeho (jej) mena, ako sociokultúrnu reáliu (endoidentitu), ktorá je primárne vecou „osebe“ a až následne „pre nás“. Cudzozjazyčné ženské priezviská za určitých okolností môžu fungovať aj v slovenskom jazykovom priestore (podobne ako v iných slovanských jazykoch) aj neprechýlené, nesklonné a plniť pritom identifikačnú a komunikačnú funkciu. V tom najširšom kontexte poznávania vecí „pre nás“, je poznanie autentickej reality – napríklad skutočného mena určitého človeka (ženy) – poznaním pravdy taká, aká je, a nie takej, akú by sme ju chceli mať, alebo akú sme schopní prostredníctvom nášho jazyka v procese adaptácie tohto mena vygenerovať. V súlade s týmto princípom pôsobí aj normatívny *Návod na tvorbu bibliografických odkazov na informačné pramene a ich citovanie* (STN ISO 690), kde sa v časti 5.2. *Osobné mená* uvádza: „mená tvorcov by sa mali bežne uviesť vo forme, v ktorej sa objavujú v uprednostňovanom prameni“, to znamená v rešpektovanom zdroji, ktorý presne zachytáva originálnu podobu mena.

Možno povedať, že výsledky z webových korpusoch pri sledovaných antroponymách odrážajú fungovanie cudzích ženských mien v jazykovej praxi a potvrdzujú nárast variantnosti onymických foriem, ktoré sa môžu vzťahovať k jednému onymickému objektu (napr. 7 podôb mena (Monika) *Lewinsky* alebo 9 podôb mena (Dalie) *Grybauskaitė*). Je v záujme kultivovania jazykovej praxe, predovšetkým v médiách, aby sa z množstva variantov vybrali také, ktoré najlepšie plnia referenčnú funkciu vo vzťahu k nositeľke mena, čo najmenej sa odkláňajú od autentickej podoby mena a zároveň zohľadňujú komunikačnú situáciu a potenciálneho adresáta textu. Preferencia neprechýľovania sa v slovenskom korpuse výraznejšie prejavila pri islandských ženských antroponymách zakončených na *-dóttir*, pri litovskom mene *Grybauskaitė*, hispánskom *Cruz* a čínskom *Li Na*. Pri menách s nízkou distribúciou v korpuse nie je možné určiť dominantné tendencie ich uvádzania v slovenčine (napr. tvary mena *Sukarnoputri*), je však možné odporučiť princíp referenčnej korektnosti (jednoznačnej denotácie) ako dominantný prístup k uvádzaniu cudzích ženských antroponým v rozličných komunikačných situáciách.

Na záver pripájame prehľad možností, ako v slovenčine uvádzať cudzie ženské antroponymá. Odporúčané poradie zodpovedá určeniu komunikátov – 1. do oficiálnej a formálnom komunikácie, 2. do neoficiálnej a neformálnej komunikácie. Odporúčania vychádzajú z jednotného princípu – prioritne zachovávať pôvodné, hoci aj grafematicky náročnejšie tvary cudzích ženských mien, a to najmä v publicistike, v úradných a odborných žánroch. Pre iné druhy komunikácie sú prijateľné aj ďalšie, grafematicky zredukované (ak si to vyžadujú technické dôvody) a prechýlené tvary, pričom však najmä pripájanie prechýľovacej prípony *-ová* by mohlo byť naznačené ako možnosť v zátvorke. Naše odporúčania väčšinou korešpondujú s výskytmi v korpusoch a s trendom neutrálneho uvádzania antroponým a so zachovávaním (endo)identity nositeľky mena.

Tabuľka č. 5: Prehľad odporúčaní uvádzania cudzích ženských antroponým v slovenčine

Mená	Akceptovateľné tvary
Islandské	1. <i>Guðmundsdóttir</i> 2. <i>Gudmundsdóttir</i>
Litovské	1. <i>Grybauskaitė</i> 2. <i>Grybauskaitė</i>
Čínske	1. <i>Li Na</i> 2. <i>Na Li(ová)</i>
Indonézske	1. <i>Sukarnoputri</i>
Hispanárske	1. <i>Allende</i> 2. <i>Allende(ová)</i>
Maďarské	1. <i>Polgár</i> 2. <i>Polgár(ová)</i>
Poľské	1. <i>Lewinsky</i> 2. <i>Lewinská</i>

Literatúra

- BENKO, Vladimír: Aranea: Yet Another Family of (Comparable) Web Corpora. In Petr Sojka, Aleš Horák, Ivan Kopeček and Karel Pala (Eds.): Text, Speech and Dialogue. 17th International Conference, TSD 2014, Brno, Czech Republic, September 8-12, 2014. Proceedings. LNCS 8655. Springer International Publishing Switzerland, 2014. pp. 257 – 264.
- BAUKO, János: A szlovákiai magyarok személynévhasználatá. In: Lanstyák, István – Szabómihály, Gizella (eds.): Magyarok Szlovákiában: VII Kötet Nyelv. Šamorín: Fórum Kisebbségkutató Intézet 2011, s. 407 – 422.
- BAUKO, Ján: Prechýľovanie priezvisk u žien maďarskej národnosti na Slovensku. In: Prechýľovanie: áno – nie? Jazykovedné štúdie XXXIII. Eds. Lucia Molnár Satinská – Iveta Valentová. Bratislava: Veda 2016. s. 79 – 88.
- BLANÁR, Vincent: K základom porovnávacej onomastiky. *Slavica Slovaca*, 32, 1997, vol. 32, no. 2, pp. 97 – 108.
- BOJNIČANOVÁ, Renáta – ALVARADO, Salustio: K problematike skloňovania katalánskych mien v slovenčine. In: *Eslavistica Complutense*, 2008, no. 8, s. 135 – 153.
- CVIKOVÁ, Jana – JURÁŇOVÁ, Jana: Význam a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka. In: *Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka*. Ed. J. Cviková. Bratislava: Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2015, s. 7 – 27. Dostupné na: http://www.ruzovyamodrysvet.sk/chillout5_items/1/6/0/1/1601_5755f0.pdf (cit. 8. 6. 2015)

- FERCSIK, Erzsébet: Magyarországi asszonynevek a 21. Század küszöbén – megőrizni vagy megváltoztatni? In: Barát, Erzsébet – Sándor, Klára (eds.): A nő helye a magyar nyelvhasználatban Szeged: JATE Press 2007, s. 159 – 168.
- KNAPPOVÁ, Miloslava: Španělská jména v češtině. Naše řeč, 1982, roč. 65, č. 3, s. 168.
- KUCHAR, Jaroslav: Přechylujme ženská příjmení! Naše řeč, 1956, vol. 39, no. 9 – 10, p. 302 – 304.
- MOLNÁR SATINSKÁ, Lucia: Ženy jednej tváre, viacerých mien: Stratégie používania mien Maďariek v Bratislave. In: Prechýľovanie: áno – nie? Jazykovedné štúdie XXXIII. Eds. Lucia Molnár Satinská – Iveta Valentová. Bratislava: Veda 2016, s. s. 89 – 94.
- OLOŠTIAK, M.: O prechýľovaní cudzích priezvisk v slovenčine. Slovenská reč, 2001, roč. 66, č. 5, s. 298 – 308.
- Pravidlá slovenského pravopisu. Red. M. Považaj. Bratislava: Veda 2013.
- SATINSKÁ, Lucia: Problematika rodovo citlivého vyjadrovania v maďarčine (v Maďarsku a na Slovensku). In: Analýza významu a možnosti používania rodovo vyváženého jazyka. Ed. J. Cviková. Bratislava: Centrum vzdelávania Ministerstva práce, sociálnych vecí a rodiny SR, 2015, s. 101 – 109. Dostupné na: http://www.ruzovyamodrysvet.sk/chillout5_items/1/6/0/1/1601_5755f0.pdf (cit. 8. 6. 2015)
- SKROZNIKOVA, V. A.: In: Sistemy ličnych imen u narodov mira. Red.: P. Š. Džarylgasinoва – M. V. Krjukov – V. A. Nikonov – A. M. Rešetov. Moskva: Nauka 1986, s. 138 – 162.
- SLIAČANOVÁ, Veronika: Dynamika slovnej zásoby v španielčine. In: Varia XIX. Zborník príspevkov z XIX. kolokvia mladých jazykovedcov. Eds. Juraj Hladký – Lubomír Rendár. Trnava, Trnavská univerzita v Trnave 2010, s. 335 – 339.
- Slovenská technická norma. STN ISO 690. Slovenský ústav technickej normalizácie 2012.
- TOKÁROVÁ, A. Kvalita života, sociálne zmeny a edukácia dospelých. In: Edukacja wobec wyzwań i zadań współczesności i przyszłości. Strategie rozwoju. Red. Jolanta Szempruch. Rzeszów: Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego 2006, s. 487 – 497.
- WACHTARCZYKOVÁ, Jana – GARABÍK, Radovan: Interlingválne faktory pri prechýľovaní cudzojazyčných ženských priezvisk v slovenčine. Časť I. Slovenská reč, 2016, roč. 81, č. 3 – 4, s. 174 – 189.
- WALKOWIAK, B. Justyna: Nazwiska żeńskie w Polsce – wybrane zagadnienia językowe społeczno-prawne. In: Prechýľovanie: áno – nie? Jazykovedné štúdie XXXIII. Eds. Lucia Molnár Satinská – Iveta Valentová. Bratislava: Veda 2016. s. 29 – 39.

Internetové odkazy

- [1] https://en.wikipedia.org/wiki/Luis_de_Carvajal_y_de_la_Cueva (cit. 2. 11. 2016)
- [2] <http://jazykovaporadna.sme.sk/q/2864/> (cit. 12. 10. 2016)